

TÁR C Z A.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

A Magyar Tudományos Akadémia hadtudományi bizottsága április hó 27-én tartott ülést, melynek főtárgya a múlt évi zárszámadások bemutatása volt.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

*Veszprém és Várpalota elesie 1593-ban.*¹⁾ Már 1593 augusztus elején köztudomású volt, hogy a görög béglerbég, az öreg Szinán pasa fia, egy nagy, — állítólag 100,000 főnyi — tatár sereggel, melyhez 15,000 janicsár csatlakozott, Nándorfehérvár alá érkezett, s hogy e sereget még 100 ezer ember 8 pasával fogja kiegészíteni, a sereg fővezérletét pedig maga az ősz Sinán pasa veszi át.

Hogy a hadak a Száván átkelhessenek, Mehemed boszniai bég, e folyón hidat veretett.

Ugyanekkor már Budán is szárnyra kelt a hír, hogy a nagyvezír a császárra igen neheztel és hogy ellene a háborút már kihirdette.²⁾

Nemsokára megkezdődtek az ellenségeskedések a magyar földön is, mert Batthyány Boldizsár emberei és néhány kiskomáromi vitéz megtámadtak három török kocsit; a megtámadottak között volt pedig öt előkelő török s ezek közt Ali, székesfehérvári aga. A magyarok elfogták őket és foglyokul vitték Kis-Komáromba, mi élénk rekriminációkra adott okot s a törököket fölingerelte.³⁾

¹⁾ Császári és kir. hadi levéltár 1593. Fasc. Nr. 2. — Továbbá Hammer, IV. 219. és Istvánffy L. 27. pag. 392.

²⁾ Codex 8966. — 1593. aug. 10. Cs. és kir. udvari könyvtár kéziratgyűjteménye.

³⁾ Codex 8966. — Prága, aug. végén.

A török boszú első következménye volt Szent-Györgyvár megtámadása, de siker nélkül.

Miután azonban Sziszek 60,000 (mások szerint 30,000) ember által ostromolva, öt nap alatt (aug. 23—28.) elesett,¹⁾ a török hadak győzelemittasan vették útjokat az ország belsejébe, még pedig egyenesen Budának, miként azt Szinán pasa tervezte.

Nádasdy Ferencz²⁾ néhány magyar főúr társaságában augusztus havában fölkereste Rudolf császárt, s kérte, miszerint nemcsak Magyarország, hanem a saját öröklött tartományai érdekében is, befolyásával hasson oda, hogy néhány keresztény uralkodó «könyörületes segílyt» nyújtson a törökök elleni háborúra. De hetek múltak, s a magyar urak hiába vártak feleletet vagy határozatot kérésükre.

A segílycsapatok csak lassan gyülekeztek, s a vend-horvát határra és Felső-Magyarországba vezényeltettek.³⁾

A Dunán inneni részek többé-kevésbé magukra voltak hagyva és nem is remélhettek veszély esetén segílyt, mert a győri várparancsnokság is legfeljebb csak ígéretekkel adott.

Szinán pasa, fiával, a görög beglerbéggel, föltartóztatás nélkül haladt a Drávától észak felé s október első napjaiban egy 50,000 főnyi hadtesttel, 30 ágyúval *Veszprém* alá szállott, mely 1566 óta ismét a keresztények kezében volt, s mely vár az első volt a támadásra kiszemelték között.

Október 3-án Szinán pasa a Győr és Palocsa felé vezető útakat elzárta és három, mások szerint négy helyről kezdte a várost lövetni,

¹⁾ A várat védő 300 ember, közte 200 német, lemészároltatott. Codex 8966. szeptember. Prága. A 30,000 oszmánból 18,000 holtan és súlyosan megsebesülve a csatatéren és a víz fenekén feküdt. Lampe: Hist. Eules. Reform. in Hungaria et Transilvania, pag. 53—67.

²⁾ Nádasdy Ferencz gróf 1554-ben született s már kora ifjúságában számos jelét adta vitézségének a törökök elleni háborúkban; különösen 1587-ben, midőn gróf Zrinyivel egyetemben nagy diadalt aratott a szigetvári bégen. 1593-ban Székesfehérvárnál látjuk őt, 1595-ben Esztergomnál. 1597-ben Pannonhalma bevételén fáradt, 1599-ben részt vett a békealkudozásokban, 1600-ban egy ideig a pápát ostromló hadak parancsnoka lön. 1601-ben újra, de ismét eredménytelenül a béke megkötésén fáradozott. 1602-ben Budapest bevételénél találjuk őt. Meghalt 1603-ban mint nemzetének egyik legjelesebb bajnoka.

³⁾ Az oszmánoktólí félelem annyira növekedett, hogy Rudoif császár a keresztények bátorítására reggel, délben és este imára harangoztatott, hogy a kereszténységet az ég oltalmába ajánlja.

úgy hogy senki veszély nélkül a falon meg nem jelenhetett. A vár legkitünőbb tűzére is lelövetett.

A következő napon az ellenség közelebb vonta ágyúit a városához és hat helyen kezdett tüzelni, s ugyanakkor több rohamot is intézett a vár ellen. Ekkor nagy eső támadt, mely a további lövetést megakadályozta. Az eső megszűntével újra megkezdődtek a rohamok, melyek néhány napon át szakadatlanul tartottak, míg végre a faépületeket és a kaput tűzgolyókkal fölgújtották. Ez október 6-án este 10 órakor volt s ekkora várba elhelyezett várórség egy mellék nyíláson a várból elmenekült.

Eytzing zászlótartó följegyzéseiből megtudjuk, hogy a törökök a várat erősen ostromolták s oly hevesen tüzeltek, hogy a falak nagyon megrongálódtak és több helyt be is dültek. Az első napok alatt az ellenség hat rohamot intézett a vár ellen, melyekben sok zsákmányra tett ugyan szert, de a vár őrsége által mindig vitézül visszaverettet; az őrség igyekezett a falon ejtett sérüléseket földdel és kövekkel kijavítani, és remélve, hogy a várva-várt és megígért segély meg fog érkezni, vitézül megállta helyét.

Miután az ellenség belátta, hogy az eddigi támadásokkal semmi eredményre jutni nem fog, s miután a védő őrség a legkisebb csüggedést sem mutatta, Szinán két faltörőt hozatott, melyek mindegyikét 100 ökör húzta.¹⁾

Rövid idő múltán mutatkozott, hogy a falak a nehéz lövegek tüzének nem soká fognak ellentállhatni; különösen az egyik torony már az első napon erősen meg volt sérülve.

E helyzet a várórséget nagyon elcsüggesztette, mert az a nézet uralkodott, hogy a vár már az éjen át is tarthatatlan lesz.

De az ellenség az éjen át csendesen maradt, s nem lehetett más mozgalmat észrevenni, mint hogy a csapatok két részre osztattak.

Ezt a pillanatnyi szünetet *Samarjay*, a várparancsnok, arra használta föl, hogy maga köré gyűjtötte embereit, s lelkes beszédben emlékeztette őket tett esküjökre; megdicsérte eddigi vitéz magatartásukat, s végül azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy jobb hősieen meghalni, mint gyáván az ellenség kezeibe jutni. Ez a szép beszéd könyekig meghatotta az öreg harczosokat. De a félelem annyira erőt vett rajtuk, hogy a rábeszélésnek semmi eredménye sem volt, s a falak kijavítására egyik sem sietett segédkezet nyújtani, mondván, hogy úgylis hiába minden, miután segélyre semmi kilátás sincs.

¹⁾ E faltörök Székesfehérvárról küldettek Szinán pasának.

A csüggedés oly általános volt köztük, hogy a parancsnokok már nem tudtak mihez kezdeni.

Tanácskozásra gyűltek össze, melyben el lőn határozva, hogy miután az ellenség két részre osztotta csapatait s a két rész közt elnyúló erdő majdnem a vár faláig húzódik, az ostromoltak a legnagyobb csendben a két csapat közt az erdőn át távoznak; ez levén a menekvés egyeduréli módja.

Ez a határozat elfogadtatván, a falban egy akkora nyílást vágtak, melyen épen csak hogy átfért egy lovas ember.

A német Landsknechtek hátukon nagy batyúval, melyben drágaságai, szőnyegek, takarók stb. voltak, siettek az erdő irányában.

Alig érték az erdő szélére — mi okból nem tudni — valami lárma keletkezett, melynek folytán ijedten dobta el kiki a batyúját s futva, a mint csak kitellett, menekült tovább.

«Én — mondja Eytzing — láttam, a mint két ember Samarjay Ferdinánd kapitányra lőtt, — a hold fényesen világított — s miután kivettem azt is, hogy ő a lovára hajolt, azt hittem, hogy meghalt.

Hofkirchen György báróval később az erdőben találkoztam, de az erdő sötétjében három órai bolyongás után elvesztettem őt újra szemem elől. Később két hajdú reám tört s lovam kantárját megragadta, a min én igen megijedtem. Azt hittem, törökkel van dolgom. Midőn a hajdúk látták, hogy én német katona vagyok, nem bántottak, csak azt kívánták, hogy szálljak le a lóról.

Midőn ezt megtettem, egy magas hegyre vezettek le és fel. Midőn megvirradt, egy pasát láttam magam előtt feküdni.

Ennek megmondtam, hogy azt hiszem, miszerint a keresztény seregből 300 ember megmenekült.*¹⁾

Eytzing további följegyzéseiből kiténik, hogy jobbról a piacon 70 mázsa puskaapor volt elásva, egy kanócczal, hogy a piac elfoglalásakor a puskaapor fölrobbanjon. Hogy a fölrobbantás sikerült, azt két fogoly bizonyítja. Röviddel a vár elfoglalása után ugyanis a janicsárok nagy serege járta be a várat rombolni és fosztogatni, de ezalatt a puskaapor fölrobbant és számosan életüket veszítették.²⁾

¹⁾ A pasa szintén fogoly volt, mint az Eytzing későbbi előadásából kiténik.

²⁾ Ezek Eytzing zászlótartó följegyzései, ki három nappal Szinán pasa Vespérme érkezése előtt lőn Pápáról Hardegg gróf által oda küldve, és nagy ségényére sértetlenül tért ismét Győrbe vissza. Codex 8966. pag. 189.

Veszprém várában voltak Hofkirchen György András és annak zászlótartója Eytzing, a tapasztalatokban gazdag Samarjay Ferdinánd kapitány meg egy várnagy, továbbá 1200 hadviselt német katona.

A szökés nem sikerült, s nagy része a csapatnak lemészároltatott, csak 200 élő fogoly és 150 keresztény feje vitetett Szinán pasa elé; a foglyok közt voltak Hofkirchen¹⁾ és Samarjay is.²⁾ 40 német és 45 magyar katonának sikerült Pápára menekülni.

A törökök 2—4000 embert vesztek, s maga Szinán pasa is súlyosan megsebesült.³⁾

Szinán pasa Veszprém vára bevételé után még 48 órát vesztegelt ott, aztán a várat két bégnek adta át, meghagyva, hogy hozzák a hiányokat helyre, s tovább ment *Vár-Palota* felé.

Odaérve, fölszólította a vár magyar parancsnokát, *Ormándy Pétert*, hogy adja át a várat. De a felelet tagadó volt.

Erre Szinán pasa előhozatta az ágyúkat s egyszersmind közölte a parancsnokkal, hogy az ostromra Samarjay és Hofkirchen kapitányokat és a 200 keresztény foglyot fogja előre hajtani.

A török ágyúk működni kezdtek, s rövid tüzelés után a bástyák felső része romba dőlt, de az alsó szilárdul állott és az őrség még lakadatlan és sértetlen volt, midőn Ormándy alkudozni kezdett.

Ormándy attól félt, hogy a pasa ígéretét beváltja, ha rohamra kerül a dolog, s így inkább óhajtotta a sértetlen távozatást a maga és emberei számára.

Ezt az óhajt teljesíteni Szinán pasa eskű alatt ígérte.

Rohamra nem került a sor, de Szinán pasa azért esküjét nem váltotta be. Alig hogy bevonultak az oszmánok a várba, reá vetették magukat az őrségre és hat ember kivételével mindannyit lemészárolták. E megmenekültek voltak a várkapitány, annak helyettese és még négy hadnagy.

Palota, melyet 1566-ban 100,000 ember nem tudott bevenni, elfoglaltatott a gyöngeség, csüggedés és azon ijesztő gondolat miatt, hogy keresztény testvérek ellen kell majd harcolni.

A várat török csapatok szállták meg. Szinán pasa a janicsárok

¹⁾ Hofkirchen György András, Külmitz lovagja, később a császári udvari hadi tanács elnöke lett, de részt vett a cseh mozgalmakban, miért is kegyvesztett lön; halála előtt azonban mégis bocsánatot nyert.

²⁾ Ezen hősiességéről soká azon hamis hír keringett, hogy a törökök karóba húzták. Codex 8966 pag. 215.

³⁾ Codex 8966 pag. 213.

nyugalansága miatt néhány nap múlva eltávoztai Palota alól és Székesfehérvárra vonúlt.

Ormándy Péter kapitány, ki 1584 óta volt a vár parancsnoka, Palota indokolatlan és időelőtti feladása miatt, Győrbe érkezése után börtönbe vettetett. Hogy mi történt vele később, arról az okiratok felvilágosítást nem adnak.

G. G.

Végyáarak őrsége 1556-ban.

I. Léva.

Thury György kapitánysága alatt.

Maga a kapitány 18 lóval, Nagyváthy István 10 lóval, Dobossy Lőrincz 7 lóval, Sárosy Mihály, Farkas János, Dresneky György, Kolozsváry Jakab 6 lóval, Kaproneczay Péter, Chipke István 5 lóval, Lezza István, Szép Balázs 4 lóval, Léphátj Imre, Trombitás Balázs, Lengyel Mátyás, Hegedűs Lukács 3 lóval, Baronyay Miklós, Somoghi Mátyás, Nagy Imre, Rác Izstván, Kovách Gergely, Simonfy György, Rác Péter, Gazdagh Simon, Dwka Imre, Lüley István 2 lóval, Balogh Máté 1 lóval szolgált.

Összesen 113 lovas.

Jakosyht Tamás kapitánysága alatt.

A kapitány 8 lóval, Harmathy Márton 5, Nagy Lőrincz 4, Izdenczy István 5, Nagy Bertalan 3, Turkó István 3, Nagy János 5, Barbely Ferencz 2, Thajnay Lénárd 2, Borsy Mátyás 4 lóval szolgált.

Összesen 41 lovas.

Echy Egyed kapitánysága alatt.

A kapitány 7 lóval, Kálnay Gergely 5, Maróthy Bertalan 7, Pathassy Albert 5, Echy Imre 5, Thorma András 4, Nagy Orbán 3, Dobraviczky Kristóf 2, Nagy Balázs 2, Zalny Vincze és Nagy János 1—1 lóval szolgált.

Összesen 43 lovas.

Echy János kapitánysága alatt.

A kapitány 10 lóval, Kereszthury Balázs 7, Horváth János 5, Ferencz János 5, Dely Kálmán, Domaniky László, Nagy Benedek, Horváth Miklós 3 lóval, Nagy Gergely és Nagy Máté 2—2 lóval szolgált.

Összesen 43 lovas.

Zlawkovich István kapitánysága alatt.

A kapitány 8 lóval, Wágó Máté 6, Trombitás András 4, Nagy

Imre 2, Horvát Mátyás, Baky Zsigmond, Jayczay Lukács 2, Nagy Bálint 1 lóval szolgál. *Összesen 27 lovas.*

Volt ezenkívül Danch Ambrus és Nagy Benedek kapitányoknak egyenkint 14, a tisztartónak pedig 10 lovasa. Volt tehát mindössze Léva várában 305 lovas vitéz.

Gyalogok száma.

Nagy Balázs tizedes, Chychy Ferencz tizedes, Sipos Márton, Mészáros Pál, Bohszlaviczky Pál, Némethy Menyhért, Sipos Tamás, Bodolkó György, Kereskinyi Ambrus, Némethy Mihály, Jakab deák, Barsy Mihály, Némethy Gergely, Tóásó Tamás, Kezy András, Eördög András, Zalonoky Gergely, Zablahoweczky Miklós, Zekrényárthó Gergely, Wyfalusy Márton, Ferencz Pál, Némethy Péter, Hangay Mihály, Kezy Ádám, Podlusányi Miklós, Uyfalusy Gergely, Kováchy Dénes, Nagy Vincze tizedes, Kys Mihály, Olchvay Albert, Erdély András, Némethy István, Horvát Markus, Lewky János és Gergely, Walkody Márton, Fassangh Bálint, Nagy Sebestyén tizedes, Koppány György, *Zechyeny Lőrincz*, Dersenney János, Kovács Damján, Pál deák, Pribék Matyás, Lakathjártó Gergely, Dersennyey Mihály, Lakatjártó István.

Összesen 50 lovas.

Ezek szerint Léva őrsége az 1556-ik év végén 305 főnyi lovas és 50 gyalog vitézből állott.

Léva város gyalog őrsége.

Buday Péter tizedes, Zekeres István, Kechkés Gergely, Komjáthy György, Chyery István, Olchvay István, Baychy Kelemen, Belády Máté, Nagy Balázs, Seres Mátyás tizedes, Punya Benedek, Léway Márton, Olchvay Gál, Kozmay Mihály, Paul Ferencz, Kövesdy Miklós, Zijártó Damján, Mezes Gáspár, Battyan Lajos, Nagy Vincze tizedes, Nagy Pál, Baronyay Lukács, Egeghy Miklós, Horváth György, Nagy Benedek, Kuchyár Gergely, Pázmán Antal, Nagy Balázs, Tóth Ferencz tizedes, Chych Péter, Fegyverneky László, Löky Pál, Kezy Mátyás, Boytos Ferencz, Iskornyay András, Zabó Máté, Bakay Benedek, Kovách György, Raác Miklós tizedes, Nemcheny Benedek, Zontay Péter, Chetényi György, Wicencz Ambrus, Bodány Mihály, Nagy Balázs, Mészáros Lőrincz, Olchvay Mátyás, Chetényi Benedek. *Összesen 48.*

Volt ezenkívül a városban 80 főnyi német gyalogság egy kapitány alatt, úgy hogy a gyalogőrség az újonnan toborzott 5 legényt s a német kapitány fiát is bele számítva, 185 emberből állott.

Az őrség fentartására Bars, Hont, Nógrád, Trencsény és Árva

vármegye adója rendeltetett, mely körülbelül 7—8 ezer forintra rúgott; ez azonban soha sem volt elegendő a katonák fizetésére és a vár építésére, úgy hogy a király 1555-ben is 1200 forintot készpénzben és ugyanennyit érő posztót rendelt a vitélő nép hátralékos hópénzének törlesztésére.

II. Korpona.

Krusyth János kapitánysága alatt.

Volt a kapitánynak 25 lovasa, Csuthy Gáspár 10 lóval, Chery Balázs 8, Borsy Barna 6, Thury Pál, Soós Bertalan, Benedek deák, Lipchey Orbán, Soos István 8, Horváth Jakab 7, Berczely Lőrincz 8, Palásthy Benedek, Barbel Máthé, Thrincsiny György 6, Guzyth László, Palásthy Péter, Kelechény János, Iffyu Tamás, Palásthy András, Némethy János, Balogh György, Chuty Ambrus 5, Palásthy Tamás 6, Kereszthury László 4, Németh János 4, Nagy Fábián 5, Nagy Barna 4, Kovács Bálint 5, Nagy Sebestyén 4, Páska János 3, Chyery Gáspár 4, Izdenczy István 3, Kereszthury Mátyás 3, Bory Márton 3, Raác Mátyás 4, Thury Márton 3, Kopaz Pál 4, Verboky Ferencz 4, Horváth Márton 3, Ebeczky Imre 2, Besseney Antal 2, Domaniky Simon 3, Nagy Benedek 2, Patkós Istv. 2, Nagy Péter 2, Nagy Bálint 1, Orgonáz András 4, Nagy János 1, Sipeky István 2, Horváth Balás 6, Péchy János 4, Bahaya István 6, Borsoós Pál 2, Nagy Imre 8, Wárdy Miklós 6, Bálint deák 6, Nagy Tamás 2, Stephyth Péter 5, Chyery Ferencz 3, Barbaryth György 2 lóval szolgált.

Összesen 298 lovas.

Gyalogság.

Nagy Sebestyén kapitány a fiával, Nagy Benedek, Zmolyanowczyk, Máté deák, Bosnyák András, Baryathyth György tizedes, Tóth Miklós, Zenthannay Sebestyén, Prybék István, Balogh János tizedes, Thuróczy Márton, Zabó Gergely, Posgay András, Zabó István, Chyeh Péter, Horváth Tamás, Barboczay Balázs, Zabó Antal tizedes, Zechyey Benedek, Kys Mátyás, Zilághy Antal, Gyarmathy István, Jósa Demeter, Németh János, Thury Bálint, Horváth Péter, Barbel Pál, Oláh Miklós, Nagy Simon tizedes, Dobraviczky Antal, Thakácsy Miklós, Thapolcsiani János, Gyulóczy Miklós, Tóth Márk, Horváth János tizedes, Madaráz Péter, Dwdka, Nagy Miklós, Németh András, Klokochyth György, Kovách György.

Összesen 44 gyalog.

Borsoós Pál kapitánysága alatt.

A kapitány a fiával, Nagy Tamás tizedes, Zenthivany Miklós,

Somoghi Kelemen, Zabó Máté, Györke Damján, Drégely Bálint tizedes, Thömösváry Lőrincz, Zöch András, Némethy Antal, Nagy Pál, Balogh István, Prybék Pál, Somogy Benedek, Maczaly Albert, Kys Jakab, Zakách Pál, Zizárthó György, Zólyomy Lukács, Tereczky András, Rokonczoj Gergely.

Összesen 22 gyalog.

Volt ezenkívül Korponán *Pekhtly György* kapitány alatt 50 főnyi német és cseh gyalogság, úgy, hogy az őrség mindössze 298 lovas és 116 gyalog vitézből állott, melyből 50 főnyi gyalogcsapat a templomban helyeztetett el. Hátralékos zsoldjuk apasztására a király 1555-ben nyolcz ezer forintot utalványozott.

Bakabánya.

Őrsége Dolnyczky János kapitánysága alatt a templomban elhelyezett 53 főnyi gyalog katonából állott.

Szitnya.

A végvárok ügyében kirendelt országos bizottság azt tanácsolta, hogy a hely Selmezbányával kapcsolassék össze vagy mint haszontalan, hányassék el. De a király másképp határozott és 1556-ban a korponai kapitány, *Krusyth*, 28 főnyi gyalog őrséget tartott benne.

(Az országos levéltárból.)

Közli ys.

Kálnoki Sámuel tudósításai Karaffa rendeleteiről s a német seregekről Teleki Mihályhoz Máramaros-Szigetről 1687. I. Méltóságos Ur, nekem jó uram! Szükségesképpen kellett, Uram, kgdet tudósítanom. Tegnap generál uram (Veterani Szigetről) csak maga regementivel maradt hátra, kikkel itt megyen Felső-Bánya felé által. Immár nekem minden dispositiom megváltozék, mert úgy számláltam a napokat, hogyha 8-a megindult volna a generál, én előre által mentem volna Kővár felé s mégis megelőzhettem volna Bányán; de míg el nem megyen, megindulnom nem lehet, mégis van valami tartalékjok a hadaknak, hogy itt értenek. Ha megint utána járok, a Nsgtok s Kgltek resolutioját későn veszem. De Ispán uramék s más becsületes rendek kirisire meg kellett maradnom. Tegnap, hogy a hadakat elkiséré, visszatérvén szállásomra, a generál bejöve, Karaffa végső parancsolatját in specie mutatá s olvasá, kiben írja, hogy már az erdélyi követeket vissza bocsátotta. Ha azért háromezer ökröt nem adunk, in quorumque modo csak vegye meg rajtunk. Insuper valami a summában restál, csak exigálja. Követ uramék ő kglmek Kállóból 5-a irt leveleket is maga generál uram praesentálá. Látom ő kglmek is

olyanformán irtanak. Őségesen megérthette Ngtok s Kglmetek, mely szorososan van dolgunk. Eddig szép szókkal s ratiókkal tartóztattam, de már exacerbalódott Karaffának ennyi parancsolatira. Én bizony attól filek, Bányán csak egy hétig sem subtistál, hanem becsap. Ha a szegénységet házánál találja is, veszedelem; ha elmegyén is, éhel hal meg mind maga s marhája. Ha Ngtok s Kgltek valami summát küldött, azzal talám áprilisnak fogyta feléig várakozik, míg a többi eljön. De ha semmi nem leszen Bányán készen, én oka nem vagyok; még Okolicsányi uramtól megizentem, egy néhány uttal (talám importune is) megírtam; hűségem s kötelességem szerint tartoztam véle. Most is úgy látom, Bécsben a jámbor császár akármit igérjen, Karaffa csak úgy fogadja, mint akarja. Gyürki Pál uram is sokszor hallotta szájából: vagyon annyi tekinteti az udvarban, hogyha külömben cselekszik is, megmentheti magát.

A 800 ökörnek s húszezer forintnak Donáth János uram által tett ígéretit is megírta ide Karaffa, de többet kíván. Generális uram felette kér, írjam meg kivált az ökröknek dolgát, bár csak két ezerre tölthetnők, úgy látom, húsz-húsz tallérban párját az ökröknek csak közönségeseknek is elvennék. Ha a szegénységre felvetett adóban marhát adhatnának, jutalmasabban esnék. Szim commissarius Bányán van, ő rája van a dolog bízva. Mindezekről a követ atyafiak bővebb relatiót tehetnek.

A Bányára által küldött Zállogoknak praetendálása felől tegnap estve jövént tudósítása a generálnak, mentest felszabadította az arestáltatott papokat és nemességet. Ez éjjel nagy hó esvén, nagy akadályt csinált mind az elment hadaknak és ezeknek is. Nem hiszem, hogy keddenél elébb bemehessenek Bányára.

Az itt való expensáknak computusát elküldtem uram kgldek, ez usque ad 4. april lett. Azután mennyire ment s megyen, meddig a határból kimennek? Mennyi vonó marhát vittek el szekerek eleiben? azoknak árát s az expensákat mind acceptálja Bányán in defalcationem summæ mind jó volna computálni. Lápos vidékén is, a mi most elkölt s két követ uraimék írások szerint, annak is jó lenne acceptáltatni. Ngtok s kglmetek, ha oly atyafiát küldené Bányára, a ki azokra gondot viselne, igen jó lenne. Interim, ha mi most hátra marad a summában, csak a 2000 ökör s a restantia ígéretben lenne s a megígért 20,000 frtot megadnók, talám subsistálna. De mindezekkel igen sietve kellene bánni, az időt meg kellene nyerni, mert bizony periculum in mora. Én félek, e levelemre míg válaszom jön is, nem várakoznak. Isten s emberek látják, szívesen fáradoztam s eléggé írtam. Vezérelje a jó Isten min-

den jóra Nsgtokat s kglmeteket, kívánom s maradó kglmeteknek köteles szolgája Kálnoki Sámuel mpr.

Sziget, die 12. april, 1687.

Kívül czím: Méltóságos Urnak, Tekintetes Nemzetes Széki Teleki Mihály uramnak (cum plenis titulis) nekem jóakaró uramnak ő kglmének adassék Cito Citissime.

Eredetije a Teleki levéltárban 1063. sz. a. u. r.

II. Kálnokinak egy második hasontartalmú levele Telekihez 1687. Szigetről. Méltóságos Úr, nekem bizodalmas jó uram! A Huszti posta által 20-án küldött Kglđ levelét, 25-én alázatosan vettem. Kglđ parancsolatja szerint Szegedi uram Ispán urammal együtt elküldötték. Előbb azért nem lehet, hogy ő Kglme a felső járásra felment vala sok bajoskodások igazítására, s meddig érkezék, addig nem lehet.

Minapi Kglđ parancsolatja szerint Uram a Mltgos deputationak is irtam Oklicsányi uram által Kglđnek addig való dolgokról bőven tudósítván. — Azután ismét sub dato 19 praesentis költ ordinantiája jött Karaffának, miért nem jár el dolgában s miért aluszik. Szememmel láttam a levelet. Veteráni uram replicált, nem eléggé eljárt-e, holott beküldte hadainak némely részét és egy viceispánt is Bányára vitetett zálogúl, és hogy ad 12 april oda megyen, megírta. Kassáról tegnapelőtt érkezék Gyürki Pál¹⁾ uram Karaffa parancsolatját hozván el generálnak s izenvén a nemes vármegyének 500 szablyáknak adása felől pénziért. De nem hogy annyit, sőt kétszázat is nem könnyen kaphat. Parancsolatja olyan van, hogy ha adni nem akarják a szablyákat, erővel is elvegyék s adják meg árrát. Azt mondja, hogy a Szathmárt levő számtalan élést akarják Tisza-Pércsről leszállítani Szolnokig s onnan Egerhez, mert minden bizonynyal ad 10 april Karaffa uram obsideálja. Én látván, hogy a mi Kglis asszonyunknak ő nsgának igen nagy kára következik, hogy ha üressen vennék el a szablyákat, addig discouráltam vélle, hogy ő Nsgának tizenkétezer kősavát elveszi. Jelen levén Kamara Ispán uram, megalkudtattam vele százat flor. 33 computálván. Itt helyben az árát mind megadja száz szablyákkal együtt, egy hónap alatt csak indíthassák meg. Gyürki uram azt mondja: Karaffa uram hozta elé neki (mivel úgy hallom igen confidens embere) Bécsből a bellicumtól olyan ordinantiáját mutatta, hogy Erdélytel tett contractusát effectuáltassa. Tudja jól, hogy Gyulai uram míg Erdélyt biztatja s felülteti, de bizony megbánjuk, mert abban a summában valamit ígértek Nemes János uramék, semmit

¹⁾ Széljegyzés: Sub dato 28. máji 1687 így ír Kálnoki uram Gyürki Pál uram expeditiojáról.

le nem hágy, elveszen ökröket, gabonát sat. Székes-Fehérvárat is, más erő azon napokban szállja meg, mikor Karaffa Egret. Ezeknek a hadaknak operációjok mely felé leszen. még ki nem tanulhatám. Úgy discouráruak, hogy ha Egret megvehetnék, Gyulát, Jenőt, Lippát czélozzák s Temesvárat obsideálják, Váradot hátra hagyván. Munkácsnak is alatta maradnak hadak, inkább hiszem ezeket fordítják oda. — Tegnap generál uram küldötte volt be hozzám az Auditorát, izenvén, hogy egy nemes embert exequáltatván Karaffa, mondta és vallotta, hogy Huszton Kende Zsigmond uram kezénél vannak Sulyok János javai, Ispán uramnál s Darvai Gábornál kuruczok lovai, azokat kézbe kéri. Izente, hogy kuruczok lesznek itt Máramarosban, kiknek neveket írásban adja, büntetéseket a mi Kgl s urunkra Ó Nsgára bízza, mivel erdélyi birodalom ez, nincsen hatalmában egyéb a quartélynál.

Oklicsányi uram megmondhatta, uram, az itt való dolgok folyásit, úgy már Szegedi uram is. Én uram attól igen félek, ha Karaffa uram nem contentus a Donáth uram által való oblációkkal, bizony mind elromlunk. Tudom én s értem a Kgl leveléből is, mely nagy adót fizet a szegény haza, de uram inter duo extrema mégis jobb, hogy apronként adjunk, hogy sem mint elkövesse ez a kevély s kemény nemzet dühöségét rajtunk s mégis adósságot praetendáljon. Hiszem uram én úgy tudom a Besztercei administratio meghaladta a százezer tallért. A portai adónk penig folyó pénzül készen vala, hogy eljövénk. Jó volna azért ilyen utolsó periculumban hamarjában küldeni, ha csak 40,000 frtot is ad 12-m Bányára, hiszem csak assecuratio jőjjön, a többiről várakozik ad ultimum ápril. Én uram, hogy ilyen directe írtam, arról követem, mint uramot. De addig bízunk a bécsi favorhoz, hogy meddig Donáth uram Bécset megjárja, ezek a Maroson túl sétálnak. Én conscientiose írom, úgy vettem eszembe ez a generál (Veterani) igaz jóakarónk volt. Mert ha eddig a Karaffa négy ordinantiait effectuálta volna, mi volna most országunkban? Az ajándék is használt s remél többet is, sőt Kgl-től is egy paripát várna. Arról is tett emlékezetet, hogyha Kóvárból valami jó kövér szalonnákkal kedveskednék uram Kgl, igen kedvesen venné, mert a táborra kívántatnak. Én már a Mlgs deputatioval együtt várom válaszát Bányán, s maradok Kglnek alázasos köteles szolgálja Kálnoki Sámuel mpr. Sziget 28. maj. 1687.

Külczim: Méltóságos urnak, Tekintetes Nemzetes Széki Teleki Mihály uramnak sat.

Eredetije a Teleki-levéltárban 1062. sz. ú. r.

K. J.

*Mágócsy Gáspár levele Ujhelyi György özvegyéhez Berhány Aga török rab dolgában.*¹⁾ Köszönetem és magam ajánlása után, jó asszonyom valaki monta kgdnek, hogy Berhány Aga megváltozott, de nem igazat mondott, most is Regéczben vagyon rabságban, mióta nálam vagyon én azóta még csak az én jó boraimnak az árokat, kiket érte attam vala, és anélkül ezer tallért, azt sem vehettem meg rajta, nem hogy többet vettem volna. Az én beszédem igaz, ha pedig kétkednél benne jó asszonyom, hogy Regéczbe nem volna, menj fel Regéczbe, Mágócsy András jól ismeri ezen deákom írását, mutasd meg neki mingyarást szembe juttatunk vele, beszélj vele, veresd erősen, hogy eddig is meg nem hozta.

Isten tarcsa meg Kgdet. Datum ex Arce Munkach 9. novembris
Anno 1579. Caspar Magoczy Comes mpr.

Kívül: *Ez levél adassék az néhai Ujhelyi Györgynének, nekem jó asszonyomnak kezébe* (az Ujhelyi cs. levéltárából közli ys.)

*Katona-állítás Felső-Fehérmegyében 1745.*²⁾ I. Nemes Fehérvármegyében Fogaras földén possideáló Mltgs gróf Teleki Sándor urnak találtattak jobbágysai nro 36. Gróf Teleki Jánosnének jobbágysai nro 11. Item Szkóréi Maté uramnak 3 in Summa faciunt jobbágysai 50. És így a ns. szék dispositioja szerint gr. Teleki Sándor úr ő excellentiája nagyobb possessor lévén, procurálja az egy katonának kiállítását, a minthogy tudósították is ő excellentiáját, de eddig abban semmi sem tölt. Most pedig új parancsolatom lévén, hogy a katonának köntösét nem sárga sinorral, hanem veressel készítsék, úgy a lodingot, tarsolyt, mind veres czifrázattal legyen. A katona pedig ép ember és ifjú legyen. Azonban ezen regimenthez, minthogy reguláris leszen, kívántatnak dobok, sátorok, üstök, zászlók, trombitások, szekerek; kovácsok, borbélyok etc. arra disponált a t. n. szék minden katonára 40—40 rhénes forintot. Ezen pénznek pedig meg kell lenni és ad 1-um martii administráltatni, ebben ingredial a 40 frton kívül 3 hónapi intertentioja is a katonának, ha az meg nem leszen ad 1-um martii, nagy executio leszen érette; a parancsolat szerént én kiadtam czédulában. Opra Kercsesora 20. jan. 1745. Szeresztrinyi Sorbán, v. szolgabíró.

¹⁾ Mágócsynak 1575 június 13-án kelt Ujhelyi Györgyhez írott levelét l. a *Hadtört. Közlemények* 1894. évi V. füzetében.

²⁾ 1744. Az általános insurrectio helyett a szebeni hongyülés nov. 12. 1000 lovas kiállítását határozta, melyből a megyék 840, a székelyek 112, a szászok 48-at állítsanak ki. (Kövári VI. k. 113—114. ll.)

II. Ugyanezen ügyben ír Solymosi Áron jegyző Szeresztrényi Sorbán szolgabírónak és Felső Visti Istvánnak.

«Igaz dolog, hogy a mostani új katonák felállításában a köntösök iránt vétetett fel másféle modalitás, de mivel ennek a regimentnek más regimenttől meg kell különböztetnie, mostan parancsol a Mlgs r. gubernium, hogy pro conformitate, legyenek a köntösök kékek, nem sárga, hanem veres készülettel, veres sinórral, veres övvel, veressel cifrázott lodinggal és tarsolylyal. két rend sárga pikkelyű rézgombbal. Azért Kgltek publicálja igen sietve, hogyha ki másképen készítette azt, vegye le és conformálja ehhez. Oly sietve készítsék pedig katonájokat, hogy okvetetlen ad 1-um martii készen legyenek a megírt modalitású köntösökkel, lodingokkal, tarsolyokkal, fegyverekkel, mivel ha másképpen készítik, nem acceptáltatnak, és bizony nagy romlására leszen a possessoroknak, ha csak legkisebbikben is defectus leszen; mindjárt publicálja Kgltek. E felett sátorok, üstök, szekerek, dobok, zászlók s több affélék kívántatnak. Hanem költséget annyit vessenek, hogy fogyasztás benne ne legyen és hozzák be sietve az úr Főkapitány úr kezébe, és Ő Nsga disponálja a hová kívántatik. Bizony gyalázatos executio megyen ki, ha ezek ad terminum prænótatum készen nem leszenek. Azért minden dolog hátrább maradván, a katona ép emberből, jó paripákkal s minden készületekkel készen legyen, ha nem, a vége veszedelmes leszen, mivel a Felső királyi asszony (Mária Terézia) igen keményen parancsol, hogy ha addig is és így meg nem leszen, a possessorok gyalázzattal és nagy kárral leszenek, mert magoknak is fel kell ülni. Fogaras, 14. februarii, 1745.

Nomina possessorum (bírtokosok nevei)	Subditi (alattvalók)	Milites consti-tuent (Katonákat állítanak)
Mlts gr. Teleki Sándor úr ő excellentiája	36	2
Gr. Teleki Ádám úr	33	
« Teleki János úr	11	
« Teleki Sámuel úr	12	
Teleki familia Draguson	1	
Szkorei József uram	4	
Szkorei Bóér Máthé	3	1
Gr. Teleki Mihály uram	11	
Tek. Horváth András uram	36	
Mosok Sándor uram	2	
Sinkai István uram	2	

Extra datum ex Sede Superiori Fogaras per Aaronem Solymosi notorium.

A mint præmittáltuk a regimenthez kívántatnak sátorok, üstök, szekerek, dobok, zászlók, trombitások, szíjgyártók, lakatosok, kovácsok. Item szíjgyártókhoz, lakatosokhoz való eszközök. A ns Szék még nem tudja mik eshetnének ezekre, hanem az úr, Főkapitány úr Szebenben lévén, conferál Ő Nsga a vármegyék és Székek tiszteivel, a Mltgs regium guberniummal is, s akkor specificice kiadatik, mennyi essék azokból egy-egy katonára. Mindazáltal serio parancsoltatik, hogy pro hic et nunc egy-egy katonára gyűjtsenek annak három hónapi intertentiójával együtt 40—40 rhénes forintot. E meg legyen, mivel úgy parancsoltatik.

Idem qui Supra
Solymosi Áron notarius.

E tárgyban ír Szkorei József Teleki Sándornak.

Mltgs imperiális gróf úr, nekem kegyes jó uram s mltgs pátronusom!

Alázatosan kelleték excellentiádnak jelentenem, hogy tegnappelőtt az úr, fogarasi Főkapitány Bárá Szentkereszti András úr Ő Nsga Szebenből kijöven, én hozzám ide Szkoréra betért és én tőlem kérdezett Ő Nsga, hogy van a dolog, hogy excellentiád birái nem készítették a katonát Mltgs Teleki Jánosnéval együtt, holott minémű sietséggel már csak fel kell állítani ezen mostani új regimentet és mindenfelé s majd mindenütt készen vannak a katonák. Mely kemény parancsolatot nekem is mutatván Ő Nsga s látván, hogy bizony nem tréfa, mindjárt általmentem Kercsesorára Mltgs gr. Teleki Jánosné asszonyomhoz Ő Nsgához, tudván, hogy Ő Nsgának van egy jobbágy oláh legénye, kit is Ő Nsga ezen szükségre két hónaptól fogva Kercsesorán præbendával interteneált, a mely iránt is még a minap úgy végeztem volt Ő Nsgával, hogy usque ad ulteriorem dispositionem vévén excellentiád parancsolatját, másnak ne ígérje, és ugyanakkor úgy végeztünk s úgy esett, hogy excellentiád 36 jobbágyról s Ő Nsgának 11-ről s nekem is 4 hitvány jobbágyimról azokért in summa esnék egy katona; a többi Mltgs gróf urakról úgy referáltatik, hogy a katonájokat elkészítették, csak éppen excellentiád részéről méltóztassék parancsolni, Mltgs Teleki Jánosné asszonyom Ő Nsga is várja excellentiád parancsolatját, és azt mondja, hogy a mi Ő Nsgára fog esni, minden képpen fogyatkozás nem lészen, csakhogy mindaddig semmihez sem foghatunk, a míg excellentiád parancsolatját nem vesszük. Mennyire megyen pedig egy katonának felállítása, még a minap — úgy tudom, hogy in paribus Mltgs gr. Teleki Mihály úr Ő Nsga excellentiádnak accludáta s elküldötte volt, azon kívül még a proces susbeli szolgabíró érkezvén még a mult héten egy cursussal, melyet le-

pariálván excellentiádnak látni alázatosan accludlátam s még ezen kívül már minden órán ismét más keményebb új cursust várunk. Azért alázatosan instálunk excellentiádnak, méltóztassék parancsolni, hogy mitevők legyünk, nehogy Fogarashól avagy csak azért is executorokat küldjenek a jószágra.

Excellentiád

alázatos szolgája

Szkorei József.

Szkoré, 5-a Martii 1745.

Az I--II. szám alatti másolatban, a III. eredetiben a Teleki-levéltárban 3587. új rendezés.

Közli : *Koncz József.*

Lovastámadás visszaverése magyar csapatok által az asperni csatában. Az asperni csata második napján a francia vértések számos osztálya több oszlopba alakulva az Esslingen mellett álló második és negyedik hadtest térközére rohamot akart intézni. *Mecsery*, ki a 28. gyalogezred parancsnoka volt, sürgős parancsot vett, a térköz kitöltésére. Három zászlóaljba alakulva, a vitéz ezredes nyugalommal és elszántsággal várta be az ellenséges vértések támadását. Négy ezred indult a támadásra; a pánczélos vitézek sűrű tömege, mely mindent eltiprással fenyegetett, már mintegy 40 lépésnyi távolságra jutott, midőn a tömeg ünnepélyes csendje és nyugalma által meglepve, hirtelen megállt. Nehány ellenséges tiszt abban a véleményben, hogy a derék ezred meg akarja magát adni, előre lovagolt s az ezredet fegyvereinek letevésére szólította föl. De ekkor a tömegből néhány időelőtti lövés által kísérve, tompa moraj és fölkiáltások: «Vigyétek magatoknak» hallatszottak, míg egy tizedes, *Kohut*, a sorból előre ugorva, az ellenséges tisztek egyikét leszúrta. Ekkor az ellenséges parancsnok a rohamot elrendelte, de a lovasok első mozdulatánál *Mecsery* «tüzet» vezényelt; a golyók szakadatlan zápora olyan pusztítást vitt végbe az ellenség soraiban, hogy egész osztályok, D'Espagne tábornok parancsnokkal együtt, lövettek halomra, míg a többiek futásban kényszerültek menekülést keresni.

HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

A MAGYAR HADTÖRTÉNETI IRODALOM
REPERTORIUMA.

HUSZONÖTÖDIK KÖZLEMÉNY.

II. LAJOS KORA. 1516—1526.

Kézi könyvek és általános jellegű segéd munkák. Szalay László. III. 536. Horváth Mihály. III. 222. Fessler. III. 311. Kerékgyártó. II. 195. Szalay József. II. könyv. 160. 1. Sayous. II. 26. Kronos. II. 650. Huber Alfonz. III. kötet (a végén). Meynert, 112. 1. Gallitzin. II, 2, 776. — Palucky, Gesch. Böhmens. IV. 3. Caro, Gesch. Polens. V. 2. (1888). Bachmann, Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I. (3-dik kötet, készül.) Óváry Lipót, Magyarország a mohácsi vész előtt. 1884. és Honi állapotaink a mohácsi vész előtt. (Századok 1885. 5. és 6. füzet). Fraknói Vilmos, Magyarország a mohácsi vész előtt. 1884. (Németre fordította Schwicker I. H.). Neustadt, Ungarns Verfall. (Ung. Revue 1884—85). A régebbi munkák közül Jászai Pál műve említendő: A magyar nemzet napjai stb. I. 1846. Korrajz: Sacher Masoch, Ungarns Unterang und Maria von Oesterreich. Nach ungedruckten Urkunden. (Lipce, 1862).

A *külföld* közül nevezendők: Tubero Lajos, Commentarii sui temporis. 1492—1522. (Kiadta Schwandtner II. 324—335), Szerémi György, Magyarország romlásának története, 1485—1543-ig. Kiadta Wenzel Gusztáv. Akadémia. 1857. Magyarra fordította Mogyoróssy János (Gyulán. 1882). V. ö. Zsilánszky Mihály: Szerémi György. (Havi Szemle 1878). Dudás Gyula, Szerémi Gy. (Századok 1886). U. az, Sz. Gy. emlékirata (1886). és: Szerb volt-e Szerémi? (Századok 1887. 462. 1.). Szádeczky L. Szerémi Gy. élete és emlékirata (Budap. Akadémia 1892.) és: Szerémi kiadásának hiányai. (Budap. Akad. 1892). Vajon a Szerémi függelékében megjelent «Epistola flebilis» szintén Szerémi tollából származik, kétes. Erdélyi szerint II. Lajos udvari papja írta, Tatai Miklós; Szádeczky L. szerint maga Szerémi. (V. ö. cikkeiket a Századok 1893, és 1894. évfolyamában.) Acsády Ignác, Verancsics és Szerémi. (Irod. tört. Közl. 1894).

- Marino Sanuto*, Diarii. 1493—1533. Hazánkra vonatkozó részeit közölte *Wenzel Gusztáv*. Történeti Tár. Régi folyam. (14., 24. és 25. kötet.) V. ö. Wenzel értekezéseit az Új Magyar Múzeumban 1856. 8. füzet s a Századokban (1871. évf.) megjelent értekezést, szintúgy Thomas értekezését a Sybelféle Histor. Zeitschriftben. 1878. 38. köt. 382. lap.
- Firnhaber*, Beiträge zu der Geschichte Ungarns unter der Regierung Wladislaus II. und Ludwigs II. (Archiv für österr. Geschichte III. 1849). U. az, Relationen der venezianischen Gesandten (Bon, Orio, Massaro és Guidoto). Kiadta azokat Firnhaber a Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte cz. gyűjteményben (1849). Campeggio és Burgio báró pápai követek jelentéseit kiadta Theiner (Monumenta Hungariæ II. 676. s köv.) és újabban még teljesebben a magyar főpapság az általa közreboicsátott Monumenta Vaticana-ban (I. kötet 1884). V. ö. Burgio, nonce de Clement VII en Hongrie 1520—26. (Revue internationale IV. (1884. 4. füzet.)
- Cuspinianus*, Diarium. 1502—1527. (Kiadta Karajan. Fontes rerum Austriacarum. I. 1.) és : De cæsaribus atque imperatoribus Romanis cz. munkája. V. ö. Firnhaber említett Beiträge cz. oklevélgyűjteményét. *Herberstein Zsigmond*, császári követ önéletírása. Kiadta Kovachich (Budán 1805 és újabban Karajan, Fontes rer Austriacar. I, 1. 67. l.).
- Thurmschwamb* (a Fugger-czég ügynökének) naplója (Diarium). Kiadta Engel. Gesch. des Ungar. Reichs. I. 190—209. V. ö. Monumenta Ungrica cz. gyűjteményét (199. l.). E két utóbbi kútfőről l. különben Neustadtnak említett dolgozatát. — Fraknoi Vilmos, II. Lajosnak számadási könyve. (Történeti Tár XII.) *Verbóczi* német követségi jelentése, a rendektől kieszközlendő hadi segély ügyében. Kiadta *Wenzel G.* az Új Magyar Múzeumban 1851. X. füzet; *Balbi Jeromos* követségi jelentése ugyanebben az ügyben. Kiadta Engel Schedius-féle Zeitschrift aus und über Ungarn. III. 287. és Engelnek Geschichte von Ungarn cz. művében III. 213.). — Császár Mihály rövid diariuma. (Megvan Horvát Istvánnak Verbócziájében és Praynál). A szepesi krónikák közül Sperfogel, a lőcsei városfró krónikája 1516—36. (megvan Engel-nél) és a lőcsei krónika, melyet Wagner adott ki (Annal. Scepusii, II. rész). — A későbbi írók közül továbbá : Brutus, Verancsics, Borsos és Istvánffi.
- Oklevélgyűjtemények*. A régiebbek közül: Pray (Epistolæ Proc. Hungar.), Buchholz, Lichnowsky, Cumel, Dogiel; továbbá Gévay gyűjteménye: Urkunden und Aktenstücke von Ungarn im letzten Drittel des Jahres 1526. (Bécs 1845) és: Urkunden und Aktenstücke

zur Geschichte der Beziehungen zwischen Oesterreich und der Pforte. (1841. I. kötet); a Magyar Történeti Emlékek V. kötete, a hol az ideszóló, angol és franczia udvarokkal való levelezés található; *Chmel József*, Actenstücke zur Geschichte Croatiens und Slavoniens in den J. 1526—27. (Bécs, 1846); továbbá a Monumenta Spectantia Historiam Slavorum meridionalium XI. kötete, melynek alcíme: Acta historiam confinii militaris Croatici illustrantia. Pars. I. 1479—1610. (Zágráb, 1884.); a lengyel gyűjtemény: *Acta Tomiciana*, kül. a II. kötet; a *Codex diplomaticum comitum Károlyi*, a III. kötet 1490—1600. (1885.) és az *Arras Pál* által közzétett Regesten zur Geschichte König Ludwigs des II. von Böhmen und Ungarn. (A bautzeni gymnasium programmjában, 1893.). V. ö. (Századok 1894. 359. l. V. ö. *Ováry Lipót*, Jelentés olaszországi kutatásaimról. 1524—1620. (Századok 1884. 504.).

Értekezések és monográfiák. *Fraknoi Vilmos*, II. Lajos és udvara. (Budapesti Szemle 1876. és Olcsó könyvtár 46. sz.)

Ugyanaz, A pápai követek a magyar udvarnál a mohácsi vész előtt. (Akadémiai értekezés. 1884.)

U. az, Verbőczy és Bakócz Tamásról írt dolgozatai. (L. Hadtört. Közlemények 1895. 152. lap.)

U. az, Tomori Pál élete. (Századok 1881. és külön lenyomatban) és: *U. az*, Tomori P. kiadatlan levelei. (Történeti Tár 1882.).

Kápolnai P. I., II. Lajos arczképe. (Századok 1869. 201. l.).

Török A., Báthory István és II. Lajos hiteles arczképe a berlini múzeumban. (Budapest, Lampel. 1884.)

Korda Dezső, II. Lajos páncélja a bécsi arzenálban. (Ludovika akad. közlönye XII. 1885. 338. l.).

U. az, II. Lajos király hiteles fegyverzete a bécsi arzenálban. (U. ott 1886. májusi füzet.)

Tallóczy Lajos, Bakits Pál (Akad. értekezés 1886.) és Csömöri Zay Ferencz. (Történeti életrajzok 1885.)

Brandenburgi Györgyről szólnak: *Schulinus*, Leben und Gesch. des Markgrafen Georg. (Frankfurt, 1729.) *Cuers*, De Georgii Marchionis Brandenburgici in aula Wladislai et Ludovici II. regum vita et consiliis politicis. (Berlini dissertatio. 1867.)

Fraknoi Vilmos: György, brandenburgi határgróf. (Budapesti Szemle 1883. és Századok 1884.)

Neustadt Gy., Markgraf Georg von Brandenburg am ungar. Hof. (Ung. Revue 1884. és külön lenyomatban).

U. az, Aus der Mappe eines Hohenzollers am ung. Hof. (Boroszló, 1893.)

- U. az*, Ungarisches in deutschen Archiven. (Ungar. Revue IV. 1884. 695—701. Az értekezés tárgya a György által Magyarországból a Kulmbach melletti Plassenburgba vitetett oklevelek.) Márki S. dolgozata a baýreuthi és müncheni levéltárról és Századok 1887. 193. lap.
- A *Fuggerek*-ről l. *Wenzel Gusztáv* munkáját a magyar bányászat kritikai történetéről (1880.) és a Fuggerekről írt akadémiai értekezését (1883. és 1884.). *U. az*, Okmánytár a Fuggerek magyarországi nagykereskedésének történetéhez. (Történeti Tár 1882. és 1883. évfolyam). *Péchy Antal*, A selmeczi bányavállalatok története. (I. 1884.) és: Alsó-Magyarország bányamívelésének története. (I. 1884.) V. ö. (Histor. Polit. Blätter. 98. kötet (1886, 471. lap).
- A *Kalandos társulat*-ról l. *Szilágyi Sándor* dolgozatát, A kalandosok történetéhez. (Századok 1876. 87. l.), *Fraknoi Vilmos* hasonló értekezését (u. ott 1876. 343. lap). *Majláth Béláét*: A kalandosokról, (Akadémiai értekezés. 1877.), a Századokban (1885). és az Egyetértésben (1884. január 4-iki szám) közölt cikkét. A Kaland társulatokról (Függetlenség 1885. ápril 12.).
- Karácsovai János*, Katonai becsületbiróság 1515—1516. (Hadtörténelmi Közlemények IV. 1891. 482. lap.)
- Gróf Lázár Miklós*, Adatok a Perkó alatti várról és kastélyról Kézdi-Szent-Léleken. 1517. (Századok 1870. 211. l.)
- Fabritius Károly*, Vázlatok a rozsnyói régi városi könyvből 1520. (Századok 1877. 397. és 528. l.).
- Török hadjáratok*. Hammer-Purgstall. III. kötet; Zinkeisen III. és a többi nagyobb elbeszélő munka.
- Pettkó Béla*, Belgrád és Sabács bukásának történetéhez. (Történ. Tár X. 1887. 56—58. l.).
- Soppron Ignaz*, Monographie von Semlin und Umgebung (3. kötet 1890. Zimony).
- Kiss Lajos*, Nándorfehérvár bukása 1521. (Hadtörtén. Közlem. II. 1889. 389. és 546. l.), a ki azt is kimutatta, hogy nem Mór Mihályt és Both Jánost, hanem Morgay Jánost illeti az árulás vádja. Az ostromról l. egyébíránt a kútfők közül: Zay Ferencz, Lándorfehérvár elveszéséről. (Magyar Történeti Emlékek. II. oszt. III. kötet) és Verancsics, Az Nándorfehérvár elveszésének okai. (U. o. III.).
- Popescu M.*, Die Stellung des Papstthums und des christlichen Abendlandes gegenüber der Türkengefahr von 1523 bis zur Schlacht von Mohács 1526. (Lipese 1889.)
- Újabban a lemneki templomban akadtak az 1493—1526. hadi esemé-

- nyekről szóló feljegyzésekre. L. Téglás István értekezését az Arch. Ertesítőben XIII. 1893. 446. l.).
- Kovács I.*, Jaicza felmentése Frangepán Kristóf által 1524. (Hadtörtén. Közlem. V. 1892. 114. lap.)
- A székely zsoldos hadról (1522) l. *Teutsch* értekezését: Züge aus dem sächsischen Leben. (Archiv des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde. Új folyam. I. 1853. 151. lap.)
- Az 1516—21. horvát és dalmát hadi eseményekről, Jaicza és Szendrő ostromáról, Nándorfehérvár bukásáról és az 1524—26-ki boszniai és határszéli harczokról a *Streffleur-féle Oesterr. Militairzeitschrift* 1830-iki évfolyama több értekezést tartalmaz folytatólag.
- Hammer-Purgstall*, Die Eroberung Belgrads. (Hormayr, Oesterr. Archiv 1831.). Ugyanő egykorú dalt közlött Lajos király és török hadjárataráról. (Hormayr, Archiv, XII. 1821.)
- A mohácsi csata. A török kútforrásokat összegyűjtötték: Repiczki* A mohácsi ütközet, (Magyar Történ. Tár. Régi foly. I. 1855. 125. lap). *Vámbery Ármin*, A mohácsi ütközet. (Új Magyar Múzeum 1860. I. 31. és II. 418. 1.) és újabban *Thury József*, Török történetírók (I. 1893.). A legbővebb jelentést, mely Kemalpasadetől származik, *Pavet de Courteille* francziára fordította le («Kehmal Paschah-Zadeh. Histoire de la campagne de Mohacz». Paris, 1859.).
- A legfontosabb magyar kútfő *Brodarics* kancellár és püspök tollából származik: *Descriptio cladis Mohacsianæ*. Megmentette Zsámboki. Megjelent Bonfininak 1606. (hanau), szintúgy 1688. (strassburgi) kiadásának függelékében. V. ö. *Brodarics életrajzát Székely S.*-tól. (Történeti Tár. Új folyam. 1888.)
- Nagy Mihály közhajdú* emlékiratát Pecsevi Ibrahim török történetíró vette föl művébe és ebből fordította azt *Hammer* németre. (Hormayr, Archiv für Gesch. VIII. 1827.)
- Az egykorú német röpiratok és Zeytungok jegyzékét összegyűjtötte *Kertbeny*, Ungarn betreffende deutsche Erstlingsdrucke. (1880. a 32—59. old.). V. ö. *Fraknói Vilmos* értekezését: Egykorú ujságlapok a mohácsi csatáról. (Századok 1876. Függelék 9. l.)
- Gömöry Gusztáv*, Egykorú levél a mohácsi csatáról. (Hadtört. Közlemények II. 1889. 503. l.)
- A régibb apróbb értekezéseket* l. Szinnyei Repertoriumában (a 42. lapon). Továbbá:
- Bärnkopf Ignác*, De Dominio nobilium Hungariæ, deque cladis ad Mohácsium causa. (Pozsony, 1790.)
- B. *Kemény Zsigmond* értekezése, «A mohácsi veszedelem okairól». (Hasz-

nos Mulatságok. 1839.) és az Új Magyar Múzeumban (I. 1885, 21. l.) megjelent dolgozata.

A Hormayrnak Archiv für Geschichte 1814. és 1827-iki évfolyamában megjelent értekezés, szintúgy a Zeitschrift des böhmischen Museums (III. 92. .) megjelent leírás.

Engel, Die Schlacht bei Mohács. (Schedius, Zeitschrift. III. 1803.)

Kiss értekezése a Felsőmagyarországi Minervában. (1830. II—IV.)

Sápy József, A mohácsi veszedelem. (A jászberényi gymnasium 1881-ki programjában.)

Széchy Mór, A mohácsi csata egy szemtanú leírása után. (Ludovika-akad. Közl. XIV. 1887. 815. l.)

Keményfi Dániel, Tomori Pál és a mohácsi vész okai. Tanulmány. (Magyar Allam 1889. június 6. s következő szám.)

Kápolnai P. J., A mohácsi hadjárat. (Hadtört. Közlem. II. 1889.)

Kárcson Imre, A mohácsi csatatér. Dselal Mehemed effendi nyomán. (Katholikus Szemle 1894. VIII. 120. l.)

Bill Károly L., Ludwig der Zweyte oder die Schlacht von Mohats. Nach Istvánfy und Broderich. E cím alatt három felvonású tragédia rejlik, melynek kézirata megvan az Egyetemi könyvtárban.]

II. *Lajos haláláról* Szerémi azt meséli, hogy nem fült a Csele patakba, hanem hogy Szapolyai Jánostól bérelt gyilkosok futás közben, ill. Duna-Szekcsőn megölték. Ezt a mende-mondát időről-időre a napi lapok is fölelevenítik. (Így a Budapesti Hirlap 1884. január 27-iki és 1892. február 16.) Ezzel a pletykával foglalkozik a Hazánk és Külföldben (1884. 1. számában) megjelent cikk is: Igaz-e, hogy II. Lajost megölték? Gosztonyi is hivatkozik Szerémire: «Duna-Szekcső múltja és jelene» című monográfiájában. (1892.) — Régibb keletű cikk: Von dem Ende Ludwigs II., a Priviligirter Anzeiger aus den k. k. Erbländern I. évfolyam. (1771.) V. ö. egy névtelennek jelentését II. Lajos haláláról, közölte Höfler a «Fränkische Studien» című cikksorozatban (Archiv für Oesterreichische Geschichte. XI. 1853.).

A *Budai Névtelen* följegyzései a közvetlenül a mohácsi csata után történt eseményekre vonatkoznak. Kiadta azokat Véghelyi Dezső a Győri Történ. és Régészeti Füzetek II. kötetében. (166. l.)

Összeállította *Mangold Lajos*.